

СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА І КРИМІНАЛІСТИЧНІ ЗНАННЯ: СУЧАСНІСТЬ І ВИКЛАДАННЯ

FORENSIC EXAMINATION AND FORENSIC KNOWLEDGE: MODERNITY AND TEACHING

Яремчук В.О., к.ю.н.,
старший науковий співробітник лабораторії використання сучасних досягнень науки і техніки
у боротьбі зі злочинністю

*Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Ставишица
Національної академії правових наук України,
асистент кафедри криміналістики*

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена розгляду проблемних питань, пов'язаних із сучасними можливостями викладання судової експертизи та криміналістики майбутнім судовим експертам та юристам. Нині Україна перебуває на шляху до Європейського союзу. Загальновизнані у Європі норми та стандарти проведення судових експертиз враховуються і при проведенні судових експертиз в Україні. Відбувається постійний обмін досвідом судових експертів та криміналістів України та закордонних фахівців. Надалі отриманий досвід реалізується через проведення різноманітних видів судових експертиз в Україні, а також підготовки майбутніх судових експертів, які залучатимуться під час різних видів судочинства України, техніків-криміналістів, які братимуть участь у проведенні слідчих (розшукових) дій, а також юристів.

Питанням щодо новітніх можливостей судових експертиз та криміналістики приділяли увагу такі вчені, як В.А. Журавель, Н.І. Клименко, І.І. Когутич, Е.Б. Сімакова-Єфремян, В.Ю. Шепітько та ін. Особливості викладання таких дисциплін як «судова експертиза» та «криміналістика» розглядали у своїх працях такі науковці, як Р.І. Благута, В.О. Коновалова, Г. Малевські, В.Ю. Шепітько та ін.

Метою статті є розкриття інновацій щодо викладання судової експертизи та криміналістики для майбутніх судових експертів та юристів.

На наше переконання, важливо залучати судових експертів практиків, які набули досвід у процесі міжнародної взаємодії із закордонними судовими експертами, до навчання майбутніх судових експертів та юристів. Необхідно також говорити про особливості викладання дисциплін «судова експертиза» та «криміналістика». Зокрема, для ефективної взаємодії на заняттях потрібне володіння сучасними методами проведення практичних занять, виконання лабораторних робіт. Таким чином, нині необхідно змінювати підходи до викладання дисциплін «судова експертиза» і «криміналістика». Залучати до практичних занять потрібно судових експертів-практиків, що активно набувають інноваційний досвід щодо проведення окремих видів судових експертиз під час міжнародного наукового співробітництва. Крім того, здобуття практичних навичок на заняттях з використанням передового обладнання і комп'ютерних технологій забезпечить майбутнього юриста знаннями, які потрібні йому на практиці. На наш погляд, настав час відійти від традиційних методів викладання криміналістики, і використовувати ті, де студент-юрист є не об'єктом навчання, а його суб'єктом, тобто активним і креативним його учасником.

Ключові слова: інновації, криміналістичні знання, навчання, судова експертиза, судові експерти.

The article is devoted to consideration of problematic issues related to innovations in teaching forensic expertise and criminalistics to future forensic experts and lawyers. Currently, Ukraine is on the way to the European Union. Norms and standards of forensic examinations generally recognized in Europe are also taken into account when conducting forensic examinations in Ukraine. There is a constant exchange of experience of forensic experts and criminalistic of Ukraine and foreign specialists. In the future, the experience gained will be implemented through conducting various types of forensic examinations in Ukraine, as well as training future forensic experts who will be involved in various types of judicial proceedings in Ukraine, forensic technicians who will participate in investigative (search) actions, as well as lawyers.

Such scientists as V.A. Zhuravel, N.I. Klymenko, I.I. Kogutych, E.B. Simakova-Efremyan, V.Yu. Shepitko et al. Peculiarities of teaching such disciplines as "forensic examination" and "criminalistics" were considered in their works by scientists such as R.I. Blaguta, V.O. Konovalova, G. Malevsky, V.Yu. Shepitko et al.

The purpose of the article is to reveal innovations in the teaching of forensic expertise and criminology for future forensic experts and lawyers.

In our opinion, it is important to involve judicial expert practitioners, who have gained experience in the process of international interaction with foreign judicial experts, in the training of future judicial experts and lawyers. It is also necessary to talk about the peculiarities of teaching the disciplines "forensic examination" and "criminalistics".

In particular, for effective interaction in classes, mastery of modern methods of conducting practical classes and performing laboratory work is required. Thus, it is now necessary to change the approaches to teaching the disciplines "forensic examination" and "criminalistics".

It is necessary to involve forensic experts-practitioners who are actively gaining innovative experience in conducting certain types of forensic examinations during international scientific cooperation in practical classes. In addition, acquiring practical skills in classes using advanced equipment and computer technologies will provide the future lawyer with the knowledge he needs in practice.

In our opinion, it is time to move away from the traditional methods of teaching criminalistics, and use those where the law student is not the object of learning, but its subject, that is, its active and creative participant.

Key words: innovations, criminalistics knowledge, training, forensic expertise, forensic experts.

Вступ. Нині Україна перебуває на шляху до Європейського союзу. Загальновизнані у Європі норми та стандарти проведення судових експертиз враховуються і при проведенні судових експертиз в Україні. Відбувається постійний обмін досвідом судових експертів та криміналістів України та закордонних фахівців. Надалі отриманий досвід реалізується через проведення різноманітних видів судових експертиз в Україні, а також підготовки майбутніх судових експертів, які залучатимуться під час різних видів судочинства України, техніків-криміналістів, які братимуть участь у проведенні слідчих (розшукових) дій, а також юристів.

Аналіз останніх досліджень. Питанням щодо новітніх можливостей судових експертиз та криміналістики приди-

ляли увагу такі вчені, як В.А. Журавель, Н.І. Клименко, І.І. Когутич, Е.Б. Сімакова-Єфремян, В.Ю. Шепітько та ін. Особливості викладання таких дисциплін як «судова експертиза» та «криміналістика» розглядали у своїх працях такі науковці, як Р.І. Благута, В.О. Коновалова, Г. Малевські, В.Ю. Шепітько та ін.

Мета статті. Розкрити сучасні можливості викладання судової експертизи та криміналістики для майбутніх судових експертів та юристів.

Виклад основного матеріалу. Як зазначає В.Ю. Шепітько, в Україні увагу необхідно приділити проблемі криміналістичної дидактики. Нині знову актуальні питання, поставлені ще на початку ХХ ст.: «Хто має

викладати криміналістику?», «Кому її слід викладати?», «Коли і як її викладати?» Крім того, необхідно інтенсивніше використовувати новітні методичні розробки — бліцтести (квіктести), ділові ігри, постановку проблемних і ситуаційних завдань. Сьогодні звичні для попередніх поколінь лекції, практичні й семінарські заняття неможливі без використання інноваційного обладнання, приладів та науково-технічних засобів [1, с. 14]

На наше переконання, важливо залучати судових експертів практиків, які набули досвід у процесі міжнародної взаємодії із закордонними судовими експертами, до навчання майбутніх судових експертів та юристів. Згідно ст. 24 Закону України «Про судову експертизу» «державні спеціалізовані установи, що виконують судові експертизи, користуються правом встановлювати міжнародні наукові зв'язки з установами судових експертиз, криміналістики тощо інших держав, проводити спільні наукові конференції, симпозиуми, семінари, обмінюватися стажистами, науковою інформацією і друкованими виданнями та здійснювати спільні видання в галузі судової експертизи і криміналістики»[2]. У літературі вказується, що одним зі стратегічних напрямів розвитку ХНДІСЕ є додержання міжнародних стандартів підготовки експертних кадрів й інтеграція у європейський науковий та освітній простір. На сьогодні міжнародна діяльність ХНДІСЕ спрямована на встановлення й розвиток міжнародних зв'язків і міжнародного співробітництва шляхом здійснення організаційних заходів щодо формування кола іноземних партнерів, створення умов для співробітництва з іноземними судовими експертами, науковими установами, міжнародними організаціями [3, с. 175-184].

Судові експерти залучаються до проведення практичних занять для майбутніх правників-юристів. Так, судовий експерт Чернігівського відділення КНДІСЕ прочитала лекцію студентам спеціальності 262 «Правоохоронна діяльність» Національного університету «Чернігівська політехніка», щодо особливостей проведення будівельно-технічних експертиз, а саме, дослідження технічних документації щодо різних об'єктів нерухомості, будівельних конструкцій, матеріалів. Такі лекційні заняття для студентів, до яких долучаються практикуючі судові експерти це один із важливих чинників підготовки висококваліфікованих спеціалістів як у сфері судової експертизи, так і співробітників правозастосовних органів України[4].

Так, експерти Тернопільського НДЕКЦ МВС з метою популяризації професії судового експерта та ознайомлення молоді з експертною діяльністю взяли участь у Форумі нових можливостей «Natus vincere», що відбувався на базі юридичного факультету ТНЕУ. Під час заходів «судові експерти практики» продемонстрували студентам судово-експертну роботу, а також вміст валізи експертів, з якою здійснюються виїзди на місце події, розповіли про дактилоскопічні та трасологічні види досліджень, методи та способи виявлення та вилучення слідів [5].

Необхідно також говорити про особливості викладання дисциплін «судова експертиза» та «криміналістика». Зокрема, для ефективної взаємодії на заняттях потрібне володіння сучасними методами проведення практичних занять, виконання лабораторних робіт. Так, згідно наведеної у науковій літературі статистики, з часом людина забуває 90% того, що чула, 50% того, що бачила, і лише 10% того, що здійснювала самостійно. А практичне заняття якраз поєднує розповідь викладача, візуалізацію завдань, що слід опрацювати і власне їх практичне виконання[6, с. 93]. Як відомо, метою практичного заняття є набуття навичок у застосуванні криміналістичних прийомів, методів, засобів. Вони відбуваються у формі виконання завдань, ділових ігор, складання певних документів та інших методів [7, с. 4-5].

Є специфіка у самому викладанні криміналістики та судової експертизи як практичної дисципліни. Якщо інші суспільні дисципліни для здобуття юридичної освіти

відбуваються у формі семінарів та лекцій, то у криміналістиці та судовій експертизі основний наголос робиться саме на практичну діяльність, на “практичні” заняття. Як же побудоване сучасне практичне заняття з криміналістики та судової експертизи? Обов'язково з використанням комп'ютерних технологій і сучасного програмного забезпечення. Викладач до практичного заняття з криміналістики має ретельно підготуватися. Слід відмітити, що раніше, викладачеві слід було скласти план заняття, продумувати хронометраж заняття, проглядати новинки літератури та новинки у законодавстві України. А на сьогодні викладач, крім всього переліченого, повинен на занятті демонструвати відеоролики з криміналістики та судової експертизи, малюнки, графіки, схеми, які він приготував за допомогою комп'ютерних програм при підготовці до заняття. З нашого досвіду, студенти краще запам'ятовують візуальний матеріал та з успіхом відтворюють його на іспитах з криміналістики та під час своєї практичної діяльності. Приміром, В. Ю. Шепітько пропонує такі сучасні форми проведення практичних занять з криміналістики: ділові та рольові ігри, експрес-тести, постановку проблемних завдань, використання можливостей експерименту. Наголошується на використанні навчального криміналістичного полігону, спеціальних приміщень з інсценуванням місця злочину, криміналістичного музею кафедри. На практичному занятті з криміналістики варто користуватися матеріалами кримінальних проваджень, типовими альбомами, висновками судових експертиз та іншим інноваційним обладнанням [8, с. 19-20]. Як вважає Н. І. Клименко та А. А. Кириченко оволодіння криміналістичними знаннями вимагає запровадження для студентів “проблемного” навчання, що полягає у формуванні на заняттях проблемних ситуацій. Це викликає у студентів психологічне напруження і потребує розумової діяльності, а засвоєння матеріалу відбувається на високому рівні труднощів [9, с.131]. Подібну думку висловлюють і викладачі криміналістики Кубинського університету та пропонують запровадити метод «проблеми», що сприятиме якісній професійній підготовці студента. Також на Кубі, працюючи над новим навчальним посібником з криміналістики, пропонують до нього внести вирішення кримінальних справ, що були на практиці, а також розв'язання певних конфліктних ситуацій, що відбуваються при розслідуванні злочинів[10, с.131]. Колегами Львівського державного університету внутрішніх справ пропонуються такі інтерактивні форми занять з «криміналістики» та «судової експертизи»: рольові ділові ігри, психологічні та інші види тренінгів, групові наукові дискусії, дебати, кейс-метод, метод проєктів, складання портфоліо мозковий штурм, а також проведення семінарів у режимі діалогу, аналіз на занятті певних ситуацій з практики, робота малими дослідними групами. Також заняття можуть відбуватися у формі круглих столів, наукових форумів переглядів з обговоренням відеофільмів, використання комп'ютерних симуляцій певних обставин злочину, моделювання ситуацій та презентації за допомогою мультимедіа та комп'ютерів [11, с. 10-11].

Тут слід відмітити про спеціальні можливості під час практичних занять. Багато з них проходять в експертних лабораторіях, комп'ютерних класах, на криміналістичному полігоні. За темами судова балістика, ідентифікація за ознаками зовнішності тощо заняття проводяться у комп'ютерному класі, де за допомогою використання ексклюзивних навчальних продуктів, приміром, інформаційно-пошукова система «Образ» по складанню фоторобота людини за допомогою комп'ютера(що є розробкою нашої кафедри), або інформаційно-довідкової програми з вогнепальної зброї, відбувається набуття студентами практичних знань з предмета “криміналістика” [12, с. 559-561]. Варто відмітити про досвід Львівських колег, у яких на базі кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії Львівського державного університету

внутрішніх справ працює криміналістична лабораторія, навчально-методичний кабінет, що містить спеціалізоване приміщення з криміналістичною технікою, а також є квартира-полігон, і окремо криміналістичний полігон відкритого типу з макетами житлової будівлі тощо, ямою з піском для роботи зі слідами злочину, зразками дверей зі слідами від вогнепальної зброї тощо [11, с. 22-23].

Таким чином, здобуття практичних навичок з використанням передового обладнання і комп'ютерних технологій забезпечить майбутнього юриста знаннями, які потрібні йому на практиці. А відпрацювання пропущених занять студентами пропущених практичних занять мають відбуватися у такий спосіб. Викладач з криміналістики зі студентом має відпрацювати пропущений матеріал у експертних лабораторіях. Виконання таких тем як “Сліди рук людини”, “Сліди ніг людини”, “Сліди знарядь злочину та інструментів”, “Судова балістика”, “Техніко-криміналістичне дослідження документів”, “Ідентифікація особи за ознаками зовнішності”, “Кримінальна реєстрація” обов'язково вимагають здобуття саме практичних навичок студентом-юристом.

Щодо використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій при викладанні курсу «криміналістики» та «судової експертизи», то застосовуватися вони можуть у різний спосіб. Зокрема, науковцями пропонується використовувати можливості віртуальної реальності. Це дозволяє працювати з віртуальними об'єктами, які можна змінювати, знищувати і відтворювати безліч разів, на відміну від матеріально-фіксованих об'єктів. Робота з віртуальними об'єктами не потребує великих ресурсних затрат. Можна також створити віртуальну аудиторію і навчати декількох користувачів-студентів дистанційно для виконання навчальних завдань та з можливістю інтерактивного спілкування з викладачем-криміналістом [13, с. 162]. У науковій літературі запропонована “інтерактивна лекція”, що відбувається за активної участі студентів, які залучаються до обговорення питань. Така лекція з успіхом може проводитися з предмету “криміналістика”. Також науковці пропонують запровадити інновацію – метод “ситуаційного аналізу”, що полягає у обмірковуванні та обговоренні певних ситуацій та інцидентів по вивченню складних обставин певних подій, здійснення яких на практиці пов'язане з пев-

ними ризиками. Слушними є пропозиції запровадити нові технології під назвою “генерування ідей” а саме, мозковий штурм, асоціації, коли відбувається вихід за межі стандартного мислення студентів [14, с. 299-369]. Цікавим при вивченні криміналістики було б проведення “лекції-візуалізації”, що на думку В. Ортинського полягає у розгорнутому коментуванні підготовлених візуальних матеріалів, за допомогою яких викладається лекція. При цьому важливо дотримуватися ритму подання матеріалів-слайдів та візуальна логіка у демонстрації наочного візуального матеріалу [15, с. 196]. Колегами Львівського державного університету внутрішніх справ пропонуються інтерактивні лекції, лекції-пресконференції, лекції із заздалегідь запланованими помилками, бінарні лекції [11, с. 10-11]. В. Ю. Шепитько також наводить приклади слушних рекомендацій щодо читання лекцій (1) двома викладачами, (2) проблемних, (3) лекцій у формі дискусії, (4) аудіо-, візуальних лекцій (Sheritko, 2012, р. 19) [8, с. 19]. Зокрема, на думку В. Ортинського, лекція «вдвох» – це обговорення під час її проведення пунктів плану з різних поглядів представниками різних наукових шкіл або ж теоретиком і практиком, тобто спільний пошук у розв'язанні дискусійних проблем із залученням студентів [15, с. 196]. На наш погляд, настав час відійти від традиційних методів викладання криміналістики, і використовувати ті, де студент-юрист є не об'єктом навчання, а його суб'єктом, тобто активним і креативним його учасником.

Висновки. Таким чином, нині необхідно змінювати підходи до викладання дисциплін «судова експертиза» і «криміналістика». Залучати до практичних занять потрібно судових експертів-практиків, що активно набувають інноваційний досвід щодо проведення окремих видів судових експертиз під час міжнародного наукового співробітництва. Крім того, здобуття практичних навичок на заняттях з використанням передового обладнання і комп'ютерних технологій забезпечить майбутнього юриста знаннями, які потрібні йому на практиці. На наш погляд, настав час відійти від традиційних методів викладання криміналістики, і використовувати ті, де студент-юрист є не об'єктом навчання, а його суб'єктом, тобто активним і креативним його учасником.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шепитько В.Ю. Формування криміналістики та криміналістичної дидактики в Україні. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2020. № 22. С. 7-19
2. Закон України «Про судову експертизу» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>
3. Сімакова-Єфремян Е. Б., Дереча Л. М., М'ясоєдов В. В. Актуальні проблеми співробітництва з організаціями іноземних держав у сфері судово-експертної діяльності *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2018. Вип. 18 175-184
4. Судовий експерт Чернігівського відділення КНДІСЕ провела лекцію для студентів Національного університету «Чернігівська політехніка» <https://kndise.gov.ua/sudoviy-ekspert-chernigivskogo-viddilennya-kndise-provela-lekciyu-dlya-studentiv-nacjonalnogo-universytetu-chernigivska-politehnika/>
5. Тернопільський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України <https://www.ndekc.te.ua/news/pro-popylyarizatsiyu-profes-sudovogo-eksperta-ta-oznaiomlennya-molod-z-ekspertnoyu-dyalnystyu>
6. Пономарьов О. С. Методика викладання у вищій школі. Харків. ХПІ. 2016. 192 с.
7. Навчально-методичний посібник для лабораторних і практичних занять та самостійної роботи з «Криміналістики». Укладники: І. І. Когутич, З. Т. Гулкевич, Я. О. Береський та ін. Львів; Київ, Тріада плюс, Альберта. 2010. 548.
8. Шепитько В. Ю. Проблемные лекции по криминалистике (прочитанные в Балтийском федеральном университете имени Иммануила Канта). Харьков : Апостиль, 2012. 152 с
9. Клименко, Н. И., Кириченко, А. А. Криминалистика как наука и учебная дисциплина : монография. Днепропетровськ : Вид-во ДДУ, 1994. 198.
10. Iraín Infante Pupo, Ruben Edgar Casadevall Garcells, Eduardo Velázquez González. La Guía de Estudios de la asignatura Criminalística de la carrera de Derecho. Resultados en la aplicación de una nueva propuesta en las condiciones de universalización de la Educación Superior en Cuba. (Uchebnoye posobiye po kursu kriminalistiki stepeni prava. (Rezultaty primeneniya novogo predlozheniya v usloviyakh universalizatsii Vysheye obrazovaniye na Kube). Revista Dilemas Contemporáneas: Educación, Política y Valores. 2016. Año: IV. Número: 2. Artículo no. 10. Електроний ресурс <http://www.dilemascontemporaneoseducacionpoliticaayvalores.com/> (дата звернення 2.08.2018)
11. Благута Р. І., Герасимов О. І., Захарова О. В. et al. Застосування інтерактивних методів під час викладання навчальної дисципліни «Криміналістика». За загальною редакцією С. І. Марка. Львів ЛьвДУВС, 2017. 204.
12. Шепитько В. Ю. Про розробку та впровадження в навчальний процес новітніх технологій навчання. Вибрані твори = Избранные труды. Харків : Апостиль, 2010. С. 559-560.
13. Белоус В. В. Роль информационных технологий в развитии криминалистической дидактики. Модели преподавания криминалистики: история и современность. Сборник научных трудов. под ред. Н. П. Яблокова и В. Ю. Шепитько. Харьков. Апостиль. 2014. 154-167.
14. Ткаченко І. Узагальнення досвіду застосування нових технологій у навчанні. Innovations in higher education — modern communications and collaboration at the university using specific it tools.international collective monograph. General editor Nakaznyi M. O. Dniprodzerzhynsk. DSTU. 299-269.
15. Ортинський В. Педагогіка вищої школи. Львів. Видавництво Львівської політехніки. 2017. 500.